

Explaining the situation of female students praying in university dormitories: a qualitative study

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Mohammad Aghjani¹
Farzaneh Maghaminejad^{*2}

How to cite this article

Aghjani M, Maghaminejad F. Explaining the situation of female students praying in university dormitories: a qualitative study, *Journal of Quran and Medicine*. 2023; 8(3): 9-16.

1. Assistant Professor, Department of Psychiatric Nursing, Infectious Diseases Research Center, Kashan University of Medical Sciences, Kashan, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Medical Science, Kashan Branch, Islamic Azad University, Kashan, Iran. (Corresponding Author)

* Correspondence:

Email: maghaminejad.f@gmail.com

ABSTRACT

Purpose: Prayer is the highest expression of obedience and worship. The university has an important duty to revive authentic Islamic values. According to this Qualitative research provides in-depth information based on finding solutions to a specific problem Therefore, considering the place of prayer and the importance of access to appropriate and sufficient information about praying, this study was conducted with the aim of Explaining the situation of female students praying in university dormitories.

Methods and Materials: This qualitative study is of the content analysis type and with the participation of 20 female students living in the dormitories of Tehran University of Medical Sciences, who were selected by targeted sampling method with maximum diversity. Data were collected using in-depth and unstructured interviews and continued until data saturation was reached. Data analysis was done continuously and simultaneously with data collection and in a comparative manner.

Findings: The average age and length of stay in the student dormitory were 25 years and 12 months, respectively. Four central themes including: "What attracted me", "I feel like praying", "My beliefs" and "Substitutes for prayer" and 15 sub-categories that expressed the participants' understanding of praying, during the data analysis process appeared.

Conclusion: The students' perspective has had a great impact in persuading or dissuading them from prayer. Misbeliefs and alternative choices for prayer cause slippage in the religiosity of the young generation. Knowing what makes young people eager to pray can be of great help to officials and planners to make them more willing to pray.

Keywords: Student, Prayer, Praying, Qualitative Study.

تبیین وضعیت نماز خواندن دانشجویان دختر در

خوابگاه‌های دانشگاهی: مطالعه کیفی

محمد آقاجانی^۱

استادیار، گروه روان‌پرستاری، مرکز تحقیقات بیماری‌های عفونی، دانشگاه علوم پزشکی کاشان، کاشان، ایران.

فرزانه مقامی نژاد^{۲*}

استادیار، دانشکده علوم پزشکی، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران. (نویسنده مسئول)

چکیده

هدف: نماز برترین جلوه طاعت و پرستش است. دانشگاه وظیفه‌ای مهم جهت احیای ارزش‌های اصیل اسلامی به عهده دارد. با توجه به این که تحقیقات کیفی اطلاعات عمیق مبتنی بر یافتن راه‌حل برای یک مسئله خاص را فراهم می‌کند. لذا با توجه به جایگاه نماز و اهمیت دسترسی به اطلاعات مناسب و کافی درباره نماز خواندن، این مطالعه با هدف تبیین وضعیت نماز خواندن دانشجویان دختر در خوابگاه‌های دانشجویی انجام گرفت.

مواد و روش‌ها: این مطالعه کیفی، از نوع تحلیل محتوا و با مشارکت ۲۰ دانشجوی دختر ساکن خوابگاه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران که با روش نمونه‌گیری هدفمند و با حداکثر تنوع انتخاب شد. داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و بدون ساختار جمع‌آوری و تا رسیدن به اشباع داده‌ها ادامه یافت. تجزیه و تحلیل داده‌ها به طور مستمر و همزمان با جمع‌آوری داده‌ها و به صورت مقایسه‌ای انجام شد.

یافته‌ها: میانگین سنی و مدت اقامت در خوابگاه دانشجویان به ترتیب ۲۵ سال و ۱۲ ماه بود. چهار درون‌مایه محوری شامل: "آنچه مرا جذب کرد"، "احساسم به نماز خواندن"، "باورهای من" و "جایگزین برای نماز" و ۱۵ زیرطبقه که بیانگر درک مشارکت‌کنندگان از نماز خواندن بود، در طی فرآیند تحلیل داده‌ها پدیدار شد.

نتیجه‌گیری: دیدگاه دانشجویان تاثیر بسزایی در ترغیب یا دور کردن آن‌ها از نماز داشته است. باورهای غلط و انتخاب جایگزین برای نماز، باعث لغزش در دینداری نسل جوان می‌شود. دانستن آنچه باعث اشتیاق در نماز خواندن جوانان می‌شود، می‌تواند کمک شایانی به مسئولان و برنامه‌ریزان جهت رغبت هر چه بیشتر آن‌ها در اقامه نماز کند.

واژگان کلیدی: دانشجویان، نماز، نماز خواندن، مطالعه کیفی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۲۱

*نویسنده مسئول: maghaminejad.f@gmail.com

مقدمه

امروزه دانشگاه به دلیل جایگاه رفیع و با اهمیت تعلیم و تربیت در مکتب اسلام وظیفه‌ای بس مهم به جهت احیای ارزش‌های اصیل اسلامی به عهده دارد (۱) و به عنوان مهمترین رکن توسعه‌ی فرهنگی اجتماعی است که برای بوجود آوردن انسان‌های سالم از نظر روانی و جسمانی بایستی تاکید زیادی بر ترویج ارزش‌های دینی، گسترش امور فرهنگی و بالا بردن ایمان مذهبی دانشجویان داشته باشد (۲). یکی از این ارزش‌هایی که از آن به عنوان رکن و ستون دین نام برده شده است "نماز" است (۳).

نماز برترین جلوه طاعت و پرستش و نخستین شان ایمان و کمال است. نماز رمز پیوند خلق با خالق است و ارتباط مستمر انسان با خدا را تضمین می‌کند. نماز طیب انسان است (۴). نماز واقعی پیوند انسان را با خدا چنان محکم می‌کند که در برابر هر کار و هر برنامه، او را حاضر و ناظر و مراقب اعمال خویش می‌بیند (۳). نماز به تعبیر مقام معظم رهبری یک زنگ بیداری و یک هشدار در ساعات مختلف شبانه روز است، به انسان برنامه می‌دهد و از او تعهد می‌خواهد. به روز و شب انسان معنا می‌دهد و از گذشت لحظه‌ها حساب می‌کشد (۵).

در مطالعه دادخواه و همکاران بیش از ۸۰٪ دانشجویان نسبت به نماز، گرایش مثبت داشتند (۶)؛ در حالی که در مطالعه نوابخش و همکاران تنها ۳۲٪ دانشجویان پایبندی مذهبی بالایی را گزارش کرده اند (۷). عوامل فردی و اجتماعی متعددی در تعامل با یکدیگر در گرایش افراد به نماز تأثیر دارند. از بین عوامل اجتماعی، خانواده و نظام های آموزشی از بقیه عوامل مؤثرترند. نظام های آموزشی یعنی مدارس و دانشگاه ها ضمن آموزش مبانی دینی و تحکیم پایه ها و بنیان های آن می توانند مشوق یادگیرندگان به مشارکت در نماز هم باشند (۸). یافته های مطالعات نشان می دهد که مشارکت های دینی جوانان روند نزولی دارد (۹-۱۰) علاوه بر این، در این زمینه بین دانشجویان و غیر دانشجویان تفاوت معنی داری وجود دارد و دانشجویان خیلی کمتر در این گونه مراسم مشارکت می کنند (۱۱). در میان جوانان دانشجو یکی از متغیرهای مهم ایجاد تفاوت، خوابگاهی بودن یا غیرخوابگاهی بودن است. برای دانشجویان خوابگاهی جدایی از خانواده در عنوان جوانی، اقامت در شهری احتمالاً با خرده فرهنگ های متفاوت و به ویژه همزیستی با گروهی از همسالان از مناطق مختلف کشور و به دور از نظارت اخلاقی خانواده و آشنایان، وضعیت ویژه های را رقم می زند (۱۲)، که موضوع مهمی است و باید مورد توجه قرار گیرد.

امروزه با توجه به این که دشمنان اسلام علیه ارزش‌های مقدس اسلام و انقلاب اسلامی بسیج شده‌اند و به تهاجمات فرهنگی خود شدت داده‌اند (۷)، ما بیش از هر زمان دیگر نیازمند تفکر و اندیشه درباره اتخاذ مناسب‌ترین و موثرترین روش‌های پرورش و تقویت احساس مذهبی و رفتارهای خداجویانه در دانشجویان که سرمایه‌های جامعه فردای کشورند، هستیم.

یک سوال کلی و باز آغاز می‌شد. برای نمونه از دانشجویان پرسیده می‌شد "لطفا در مورد تجربه خود از نماز خواندن در خوابگاه توضیح دهید" سپس با توجه به مطالب بیان شده و با طرح سوالات پیشبرنده و واضح کننده، روند آن‌ها در جهت پوشش دادن اهداف پژوهش هدایت می‌شدند. سوالاتی مانند "وقتی که نماز می‌خوانید چه احساسی دارید؟" آیا زندگی در خوابگاه باعث تغییر در نماز خواندن شما شده است؟" و "آیا مواردی بوده که مانع از نماز خواندن شما بشود؟". ادامه جریان مصاحبه تا حد زیادی متکی بر سوالاتی بود که خودبخود در تعامل مصاحبه‌گر و مصاحبه‌شونده پیش می‌آمد. مصاحبه به طور متوسط بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه در یک اتاق یک خصوصی به طول می‌انجامید و نوشتن مصاحبه یک روز پس از انجام آن صورت می‌گرفت. پس از نوشتن مصاحبه‌ها، رونوشت آن‌ها برای شرکت کنندگان ارسال شد تا محتوای آن بررسی شود و هم جهت با نظر آن‌ها شود. در انتها با رضایت شرکت کنندگان شماره تماس آن‌ها گرفته می‌شد تا در صورت نیاز با آن‌ها تماس حاصل شود.

آنالیز داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها همزمان با مصاحبه‌ها بر اساس روش‌های پیشنهادی لوندمن و گرنهیم انجام شد (۱۶). به این صورت که بعد از هر مصاحبه، آن‌ها نوشته می‌شدند. سپس متن‌های آماده شده چندین مرتبه خوانده می‌شد و کدهای اولیه استخراج شد. سپس کدهای اولیه با هم ادغام شده و با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها، دسته‌های اصلی و فرعی تشکیل شد. در نهایت مفاهیم پنهان در داده‌ها پدیدار شد.

دقت و اعتبار

برای تأمین دقت علمی این مطالعه از معیارهای **Guba** و **Lincoln** استفاده شد (۱۷)، که بر معیارهای زیر متمرکز شده است: اعتبار، پس از انجام مصاحبه‌های عمیق، متن آن‌ها به صورت دقیق تایپ شد، سپس رونوشت آن‌ها مجدداً توسط شرکت‌کننده بازبینی شد، تا متن کامل به توافق شرکت‌کننده برسد و در صورتی که موافق هر قسمت از مطالب نبودند، تغییر ایجاد شود. همچنین متن مصاحبه‌ها و کدهای استخراج شده در اختیار دو نفر از افرادی که به تحقیق کیفی مسلط بودند قرار گرفت و پیشنهادهای آنها در روند کدگذاری اجرا گردید. انتقال‌پذیری، محققان سعی کردند با ارائه اطلاعات مفصل و موثق از پدیده‌ها، و انتخاب شرکت‌کنندگان با حداکثر تنوع درک کاملی از شرکت‌کنندگان در مورد چگونگی درک آن‌ها از نماز خواندن داشته باشند. اطمینان‌پذیری، برای این منظور محققان از ابزارهایی مانند پرسشنامه اطلاعات جمعیت شناختی، راهنمای انجام مصاحبه و ضبط صدا برای اطمینان از جمع‌آوری تمام داده‌ها استفاده کردند. تاییدپذیری، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل یافته‌ها توسط محققان انجام شد و دو نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی کاشان که مسلط به روش تحقیق کیفی بودند روش مطالعه را بدقت بررسی کردند.

جدای از آن تحقیقات در جوامع مختلف نشان داده است که ضرورت و اهمیت نقش زن در خانواده برای اعتلای اهداف خانواده و به دنبال آن جوامع بسیار ضروری و حائز اهمیت است. زیرا شخصیت، منش و رفتار فرزندان تا حد زیادی به نقش مادر در خانواده بستگی دارد. لذا در مورد مسائل معنوی و دینی نیز توجه به این قشر از جامعه بسیار مهم جلوه می‌کند (۱۳). این در حالی است که در مطالعه یعقوبی و همکاران (۱۳۹۲) تنها نیمی از دانشجویان دختر به نماز خواندن گرایش داشته و نیمی دیگر از نماز خواندن اجتناب کرده‌اند و بسیاری از دانشجویان نیز انگیزه نماز خواندن را کسب آرامش، ادای تکلیف، ترس از عذاب الهی و عادت می‌دانستند (۴).

با توجه به جایگاه نماز در جامعه مذهبی ایران که مذهب به عنوان عامل تاثیرگذار فردی و اجتماعی در آن مطرح است و نیز نقش نماز در تربیت دینی افراد و با توجه به اهمیت و حساسیت این موضوع و در دسترس نبودن اطلاعات مناسب و کافی درباره نماز خواندن دانشجویان و با در نظر گرفتن این موضوع که روش تحقیق تحلیل محتوا به محقق کمک می‌کند تا لایه‌های پنهان و زیرین پدیده‌های مرتبط با موضوع را بدست آورده و به اهدافی که پژوهش در راستای آن انجام می‌گیرد، نزدیک شود (۱۴) لذا این مطالعه کیفی با هدف تبیین وضعیت نماز خواندن دانشجویان دختر در خوابگاه‌های دانشگاهی صورت گرفت.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر، مطالعه کیفی یا رویکرد تحلیل محتوای کیفی است. شرکت‌کنندگان در این پژوهش، دانشجویان خوابگاهی بودند که از طریق نمونه‌گیری مبتنی بر هدف انتخاب شدند. استفاده از این نوع نمونه‌گیری برای دستیابی به طیف کاملی از داده‌های مرتبط با مطالعه صورت گرفت و تا اشباع داده‌ها ادامه داشت (۱۵). معیارهای ورود به مطالعه شامل دانشجویانی بود که رضایت شرکت در مطالعه را داشتند، مونث بوده و در خوابگاه دانشجویی ساکن بودند. معیار خروج از مطالعه نیز قطع همکاری دانشجویان در طی مصاحبه بود. برای انجام مطالعه و رعایت کدهای اخلاقی، قبل از مصاحبه به شرکت‌کنندگان هدف مطالعه، نحوه همکاری آن‌ها با تیم تحقیق، نقش پژوهشگر و آزاد بودن شرکت‌کنندگان برای کناره‌گیری از پژوهش در هر زمان توضیح داده شد. اطلاعات از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته عمیق به صورت رو در رو جمع‌آوری شدند. قبل از هر مصاحبه، شرکت‌کنندگان توسط محقق اصلی در مورد هدف و روش مطالعه مطلع می‌شدند و از همه شرکت‌کنندگان اجازه می‌گرفت تا داده‌های آنها به دو صورت شفاهی و کتبی جمع‌آوری شود. ابتدا اطلاعات جمعیت‌شناختی آن‌ها اخذ می‌شد، سپس با صحبت‌های مقدماتی جهت برقراری رابطه‌ی مناسب و جلب اعتماد شرکت‌کنندگان، زمینه را جهت انجام مصاحبه بهتر و راحت‌تر فراهم می‌نمود. پس از جلب اعتماد مشارکت‌کنندگان مصاحبه با

می‌گفت دعای بعد از خواندن نماز به اجابت نزدیک. یعنی آن لحظه دلت پاکه با خدا حرف زدی پس از هر چی می‌خواهی را بخواه." (م ۳)

در عین حال همین دانشجو در قسمتی از صحبت‌هایش اشاره داشت که " ولی تو خوابگاه اکثراً نمازم را فرادی می‌خوانم. راستش امام‌جماعت خوابگاه آدم خیلی خوبیه، نمازش را هم خیلی آرام و خوب می‌خونه ولی بین نماز آن قدر صحبت می‌کنه که وقتمون میره. خیلی هم حرفاش بهم مرتبط نیست. یعنی به درد منه دانشجو نمی‌خوره." (م ۳)

احساسم به نماز خواندن

در زمان گفتگو با دانشجویان در مورد نماز خواندن، صحبت از احساساتی می‌شد که نشان‌دهنده درک آن‌ها از نماز خواندن بود. احساساتی مانند " احساس آرامش"، " احساس قدرت"، " حس لجبازی". در اکثر موارد دانشجویان اذعان داشتند که نماز خواندن باعث آرامش آن‌ها می‌شود و قریب به اتفاق با این موضوع موافق بودند. همان‌طور که یکی از دانشجویان کارشناسی بهداشت بیان کرد " این همه در روز ما استرس تحمل می‌کنیم برای نمره، برای کارهای تحقیقی، برای آزمایش‌ها و خیلی چیزها واقعاً چند دقیقه که نماز می‌خونیم باعث آرامش می‌شه. یه کم از این همه فشار و استرس دور می‌شیم." (م ۷)

حتی در تعدادی از موارد دانشجویان نماز خواندن را باعث ایجاد حس قدرت می‌دانستند و به گفته‌ی خود حضور خدا را در زندگی خود احساس می‌کردند. در این باره دانشجوی کارشناسی پرستاری بیان کرد " ماها خیلی تنها هستیم. یه وقتی از دست هیچ کس کاری بر نمی‌آید. نه خانواده، نه همسر، نه استاد، خوب این موقع‌ها آدم چه کار کنه؟ ولی وقتی دو رکعت نماز می‌خونی انگار دیگه تنها نیستی یکی همیشه هست که می‌تونی همه مشکلاتت را بهش بگی، اونم می‌تونه همه رو حل کنه. من اصلاً هر وقت به خدا توکل می‌کنم، انگار اعتماد به نفسم میره بالاتر." (م ۸)

در این میان تعدادی از دانشجویان که در نماز خواندن کاهلی می‌کردند این اقدام را پاسخی به خلأهای زندگی خود می‌دانستند. برای نمونه دانشجوی کارشناسی مامایی که طبق گفته خود سال‌ها بود که نماز نمی‌خواند بیان کرد " من قبلاً نماز می‌خوندم، تو زمان مدرسه و اینا. خیلی وقت‌ها اول وقت هم می‌خوندم ولی چی شد؟ تو اوج درس خوندم که داشتم برای کنکور می‌خوندم بابام فوت کرد. اصلاً دیگه زندگی رو سرم خراب شد منم از اون موقع بی‌میل شدم به نماز خوندم. گاهی می‌خوندم گاهی نمی‌خوندم. حالام که کلاً نمی‌خونم. برای چی بخونم؟" (م ۱۱)

باورهای من

نگاه دانشجویان به موضوع نماز در اکثر موارد نشأت گرفته از نگرش‌ها و باورهای آن‌ها بود. نگرش‌هایی مانند " شکرگزاری"، " یکپارچگی"، نتیجه‌گرایی" و "بی‌فایده بودن". تعدادی از آن‌ها نماز خواندن را نشانه شکرگزاری از نعمت‌های خدا می‌دانستند و

یافته‌ها

نتایج مطالعه از مصاحبه با ۲۰ دختر دانشجو ساکن خوابگاه حاصل شد. میانگین سنی آن‌ها ۲۵/۱۸ سال و میانگین مدت اقامت در خوابگاه تقریباً ۱۲ ماه بود. شرکت‌کنندگان در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری بودند (جدول ۱).

با توجه به تحلیل داده‌ها ۴ طبقه اصلی و طبقه فرعی حاصل شد (جدول ۲) که به تفصیل در ادامه بیان می‌شود.

آنچه مرا جذب کرد

اگرچه برای شرکت در نماز جماعت توسط دانشگاه هیچ تشویق و پاداشی وجود نداشت؛ اما تعدادی از دانشجویان حضور دوستان صمیمی‌شان در خوابگاه را برای نماز خواندن موثر می‌دانستند. یک دانشجوی کارشناسی پرستاری اظهار داشت "تو اتاق ما فاطمه خیلی دختر مذهبی و خوبیه، با هم خیلی صمیمی هستیم. البته اولش اینجوری نبود چون خیلی محجبه بود، من زیاد باهاش ارتباط نداشتم. اما الان خیلی صمیمی شدیم. اون که می‌رفت نماز جماعت من هم دنبالش می‌رفتم و گرنه تنهایی اصلاً مسجد نرفتم. گاهی یادمم می‌رفت نماز بخونم." (م ۲)

در این میان دانشجویانی حضور داشتند که در صحبت‌های آن‌ها بارها به این مورد اشاره می‌شد که قبلاً نماز می‌خواندند اما از زمانی که وارد خوابگاه شده‌اند به این امر بی‌توجه شده‌اند. دانشجوی کارشناسی تغذیه در صحبت‌های خود به این مورد اشاره کرد "من قبل از اینکه بیام خوابگاه همیشه نماز صبحم را می‌خواندم. ولی این جا صبح‌ها همه خواب هستند. هیچ کس بیدار نمی‌شه. برای نماز صبح هم مجبوری ساعت کوک کنی. اگر ساعت هم زنگ بزنه همه بیدار میشن و بدویراه می‌گن. خودشون هم که نماز نمی‌خونن اصلاً." (م ۵)

این در حالی است که تعدادی از آن‌ها نماز خواندن را حلال مشکلات خود می‌دانستند و به همین دلیل همیشه به این امر اهتمام داشتند. دانشجوی دکتری علوم اعصاب در این باره بیان کرد "من خیلی وقت‌ها که به مشکل برمی‌خورم، مثلاً هر مشکلی، درسی، کاری، خانوادگی بعد از نمازم با خدا در میان می‌گذارم. بدون اینکه چیزی بگم. منظورم اینه لازم نیست بلند بلند مشکلاتت را بگی. همین طور ذهنی با خدا حرف می‌زنم و ازش کمک می‌خوام. چه وقتی بهتر است نماز خوندم که با خدا درد دل کنی، خود نماز حلال مشکلات." (م ۱)

باوجود دغدغه‌های درسی فراوان برای دانشجویان و داشتن اهداف زیاد برای دستیابی به موفقیت تعدادی از دانشجویان خواندن نماز را مسیری برای رسیدن به اهداف خود می‌دانستند گاهی دسترسی داشتن به قدرتی که نامتناهی است آن‌ها را برای رسیدن به اهداف توانمند کرده است. همان‌طور که دانشجوی کارشناسی ارشد مامایی اظهار داشت "من برای قبولی ارشدم خیلی درس می‌خوندم و قبولیم را از خدا خواستم. همیشه توی نمازهام دعا می‌کردم آخه مامانم همیشه

بخونی اما به فکر دیگران نباشی و ظلم کنی ک فایده نداره بجای اون نماز خوندن به دیگران کمک کند به فکر مردم باشند اصلاً آدم خوبی باشد." (م ۱۳)

جدای از جایگزین کردن نماز با اقدامات دیگر، تعدادی از آن‌ها عنوان کردند که بجای نماز خواندن، نیاز دارند با خدا با زبان فارسی صحبت کنند و زمانی را برای راز و نیاز بگذارند. دانشجوی دکتری سیاستگذاری در سلامت، بیان کرد: "توی هفته حتماً یک زمانی را می‌گذارم و یک‌جای خلوت توی خوابگاه پیدا می‌کنم مثلاً حمام میرم اون‌جا شمع روشن می‌کنم با خدا حرف می‌زنم. همین‌طوری فارسی حتی گاهی مثلاً دعا‌های خودمون فارسی می‌خونم. شعر می‌خونم که احساس نزدیکی به خدا می‌کنم. خدا هم همیشه کمک کرده و همیشه جواب من را داده." (م ۱۲)

نتیجه‌گیری

اهمیت و آثار تربیتی نماز خواندن در آیات و روایات دینی بسیاری مورد تأکید قرار گرفته است و به طور کلی اهمیت نماز در فرهنگ اسلامی و نقش تربیتی، معنوی و اجتماعی آن در بین مسلمانان، عنصری روشن و بدیهی است. از سوی دیگر دیدگاه و شیوه تفکر یکی از مباحث عمده پژوهش‌های تربیتی به شمار می‌رود. بنابراین دیدگاه و درک دانشجویان از نماز خواندن در شرایطی که از محل زندگی خود دور هستند می‌تواند در جهت برنامه‌ریزی‌های آینده نظام تعلیم و تربیت مفید واقع شود. پژوهش حاضر با تمرکز بر وضعیت نماز خواندن دانشجویان دختر در خوابگاه‌های دانشجویی، تلاش کرد تا سطری نو بر دانش کنونی در این حوزه بیفزاید.

در عصر حاضر عوامل جذاب و پرهیجان که به‌راحتی باعث از دست رفتن زمان می‌شوند زیاد شده است؛ در نتیجه ناخودآگاه توجه به بعضی امور کاهش پیدا کرده است. در همین راستا آستر جانسون بیان کرده است با تغییرات اجتماعی ایجاد شده؛ فرهنگ، سنت و بسیاری از زمینه‌ها در حال تغییر هستند که زندگی معنوی جوانان را تهدید می‌کند (۱۸). لذا حضور مشوق‌هایی برای انجام دادن امور معنوی می‌تواند بسیار موثر باشد. بسیاری از دانشجویان حضور دوستان مومن، رسیدن به اهداف و حل مشکلات زندگی را به عنوان مشوق‌های مثبت بیان کرده‌اند. در قرآن نیز در سوره بقره آیه ۲۷۷، سوره نساء آیه ۱۶۲ و در سوره اعراف آیه ۱۷۰ به مومنان برای خواندن نماز و عمل صالح وعده پاداش داده شده است. در بیان مشوق‌ها دانشجویان به حضور امام جماعت در شرکت در نمازهای جماعت نیز اشاره داشتند. این مورد را می‌توان با توجه به نظریه یادگیری شناختی اجتماعی توجیه کرد، بندورا معتقد است که الگوها یا سرمش‌هایی که مورد احترام، لایق، والامقام یا پرقدرد باشند، در ایجاد یادگیری موثرند (۱۹). با این توصیف، نقش امام جماعت در علاقه یادگیرندگان به نماز جماعت بیش از پیش پررنگ می‌شود. در مطالعه ذولفقاری و خلجی نیز نشان داد که

بر خود واجب می‌دانستند که برای شکرگزاری نماز بجا آورند. در این خصوص یک دانشجوی کارشناسی پرستاری بیان کرد "خیلی آدم باید بی‌انصاف باشه که با وجود این همه نعمت که خدا به ما داده حاضر نباشه پنج دقیقه وایسه و نماز بخونه اصلاً برای تشکر از این نعمت‌ها باید نماز خوند خدا احتیاجی نداره ولی ما باید شکرگزار باشیم." (م ۱۰)

دانشجوی کارشناسی ارشد پرستاری نماز خواندن را یکپارچه کردن اعمال می‌دانست و نماز خواندن را این‌گونه توصیف کرد: "نماز مثل نخ تسبیح می‌مونه هر چی هم کار خوب کرده باشید تا این نخ تسبیح آن‌ها را به هم وصل نکنه همه اعمال آدم پراکنده می‌مونه به نتیجه نمی‌رسه، به جوری هست که انگار نماز به همه کارهای خوب آدم شکل می‌ده." (م ۹)

در راستای این موضوع تعدادی از آن‌ها بیان کردند که نماز نتیجه همه کارهای خوب ماست. همان‌طور که دانشجوی دکتری شنوایی سنجی گفت "به نظر من اگر کسی باشه که کلی کارهای خوب هم انجام داده باشه ولی نماز نخونه فایده‌ای نداره. نماز جزء واجباته، اصلاً نتیجه کار خوب این هست که شما نمازت را اول وقت می‌خونی. خیلی‌ها با این حرف که می‌گن نیت مهمه و نماز نمی‌خون، خودشون را دارن گول می‌زنن. اون کاری که باعث نشه تو به واجبات عمل کنی باید تو خوب بودن نیت خودتم شک کنی." (م ۱۵)

در این میان بعضی از دانشجویان نماز خواندن را بی‌فایده می‌دانستند و اقامه نماز را جزء اعمال دینی نمی‌دانستند. همان‌طور که دانشجوی کارشناسی علوم آزمایشگاهی بیان کرد: "خیلی‌ها نماز می‌خونن ولی خیلی کارهای بد و زشت هم انجام می‌دهند. خوب نماز خوندن چه فایده‌ای داره برای این‌طور آدم‌ها نماز خوندن یک کار روتین شده نه یک کار ارزشی. اگر نماز می‌خونی باید بقیه کارت را هم درست کنی." (م ۱۳)

جایگزین برای نماز

یکی از مفاهیم قابل تأمل که از این مطالعه استخراج شد، مفهوم "جایگزین برای نماز" بود. در میان دانشجویان تعدادی از آن‌ها که در اقامه نماز اهمال می‌کردند در صحبت‌هایشان به جایگزین کردن نماز با اقدامات دیگر اشاره کردند مانند: "جایگزین کردن با سایر عبادت‌ها"، "جایگزینی با معنویت" و "جایگزینی با ادبیات". آن‌ها اعتقاد داشتند خواندن نماز نشانه مؤمن بودن فرد نیست. انجام دادن سایر عبادت‌ها می‌تواند جایگزین نماز خواندن باشد. یک دانشجوی کارشناسی مامایی این‌گونه بیان کرد. "من در روز یک زمانی را برای صحبت کردن با خدا می‌گذارم و ازش تشکر می‌کنم و درد دل می‌کنم این جور خیلی سبک می‌شم احساس نزدیک‌تری هم با خدا دارم تا وقتی که نماز می‌خوندم." (م ۴)

گاهی آن‌ها نماز را با انجام کارهای نیک و معنوی جایگزین کرده بودند. دانشجوی کارشناسی بهداشت نیز بیان کرد: "خدا همیشه می‌گه نیت آدم‌ها مهمه این‌که همه‌اش جلوی خدا وایسی و نماز

مقبولیت امام جماعت یکی از عواملی است که بر حضور دانشجویان در نماز جماعت تاثیر می‌گذارد (۲۰).

صرفه نظر از حضور مشوق‌ها، نماز خواندن به انسان نیرویی معنوی می‌بخشد که حس صفای روحی و آرامش قلبی، امنیت روانی و سلامت روانی را در او پدید می‌آورد. اکثر دانشجویان بر احساس آرامش و احساس قدرت بعد از خواندن نماز اشاره داشتند. این تاثیر که نماز باعث ایجاد آرامش روان، احساس امنیت، احساس قدرت و بهبود تصمیم‌گیری در شرایط بحرانی و سخت می‌شود در بسیاری از مطالعات ایران مشخص شده بود (۲۱-۲۲). علاوه بر آن در بسیاری از مطالعات انجام شده در کشورهای دیگر معنویت و معنویت‌گرایی تاثیر بسزایی در ایجاد حس آرامش و رفع استرس‌ها داشته است (۲۳-۲۴). در این میان تعداد محدودی از دانشجویان حضور داشتند که علت نماز خواندن خود را حس لجبازی با خانواده یا با خدا می‌دانستند. مطالعه‌ای که به این موضوع در دانشجویان پرداخته باشد وجود ندارد. اما حس لجبازی بیشتر در سنین نوجوانی بروز می‌کند. زمانی که نوجوان برای اثبات هویت و بزرگ شدن خود با خانواده یا اطرافیان خود شروع به لجبازی می‌کند (۲۵). اگر چه در مطالعه ما نیز این افراد اندک بودند اما شروع این حس در آن‌ها و نماز خواندن به سال‌ها قبل برمی‌گشت که دقیقاً مربوط به دوره نوجوانی آن‌ها بود و به نظر می‌رسد به دلیل عدم توجه خانواده و اطرافیان به آن‌ها این رفتار ادامه پیدا کرده است.

البته این نکته بسیار حائز اهمیت است که برای شناخت چرایی رفتار افراد ضروری است که نگرش‌های آن‌ها را در آن زمینه بررسی کنیم. بسیاری از دانشجویان بر این باور بودند که نماز خواندن در جهت شکرگزاری از نعمت‌های خداوند است و باعث یکپارچه شدن تمام کارهای نیک انسان می‌شود و به همین دلیل بر انجام آن استمرار داشتند. طبق نظریه آپورت فوتون هدف اصلی فرد در زندگی این است که زندگی‌اش را به شیوه‌ای عملی کند که با باورهای دینی‌اش متحد و سازگار است. فرد به دنبال وحدت ارزش-ها، ارتباط خود با جهان به عنوان یک کل و نیل به سعادت اخروی است. طبق نظر او نظام ارزشی دینی تنها نظامی است که می‌تواند به صورت کامل و مستمر به شخصیت افراد، وحدت و یکپارچگی ببخشد (۲۶). همین نگرش و باور قوی به مسائل دینی از جمله نماز، باعث ادامه دادن به آن می‌شود. اما در این میان افرادی بودند که دلیل نماز خواندن خود را وجود افرادی می‌دانستند که نماز می‌خوانند اما عمل درستی ندارند. در همین راستا ناصری و همکاران در مطالعه خود بیان کردند بسیاری از جوانان به سمت گرایش به دین خصوصی و برخورد گزینشی با دین پیش می‌روند و به صورت کاملاً سبیه‌ای عمل می‌کنند. همچنین ناسازگار بودن قول و عمل مدعیان نیز عامل دیگری است که به گزینش دین سلیقه‌ای در میان جوانان منجر شده است (۲۷). از آن‌جا که جوان در بینش مذهبی به شناخت و باور عمیق و ریشه‌ای دست نیافته است، هرگونه کوتاهی و نقصان از جانب مدعیان مذهبی را به حساب دین و مذهب آنان گذاشته و سعی

می‌کند با فاصله گرفتن از مذهب، نفرت خود را نسبت به رفتارهای نادرست و غیراخلاقی این طیف جامعه بیان کند. از همین روست که گفته می‌شود لغزش الگو و کسی که به عنوان منادی دین مطرح است خطرناک‌ترین مسأله برای دین‌ورزی نسل جوان است.

در میان دانشجویانی که در نماز خود کاهلی می‌کردند تعدادی از آن‌ها اقداماتی را به جای خواندن نماز جایگزین می‌کردند. مطالعات نشان می‌دهند معنویت‌گرایی باعث کاهش استرس و آرامش روحی می‌شود (۲۳-۲۴) و به نظر می‌رسد دانشجویان برای پر کردن این خلاء به جای نماز خواندن به روش‌های دیگر روی آورده‌اند. در این راستا امیری و اصغر پور در مطالعه خود در مورد دینداری گزینشی دختران جوان به این نتیجه دست یافتند که افراد بر اساس دین‌داری گزینشی، در هر موقعیتی که قرار می‌گیرند و با توجه به شرایط موجود ممکن است از قسمتی از دین که با آن موافق هستند، پیروی نمایند و بخش‌هایی از دین را که به اصطلاح مانع رسیدن آن‌ها به اهداف‌شان است، کنار می‌گذارند. از جمله پیامدهای این نوع از دین‌داری می‌توان به محوری شدن سلیقه فردی، از بین رفتن نقش اجتماعی و متحدکننده دین و توجه به کارآمدی بیشتر مادی اشاره کرد (۲۸).

در کل، با توجه به یافته‌های این مطالعه و مطالعات دیگر، می‌توان چنین نتیجه گرفت که مواردی چون مجذوب‌کننده‌ها، احساسات، نگرش‌ها و باورها و جایگزین برای نماز، درک و دیدگاه دانشجویان در مورد نماز خواندن را تشکیل می‌دهند. دانستن این موارد می‌تواند دانشگاه‌ها را در برنامه‌ریزی‌های لازم برای رغبت هر چه بیشتر دانشجویان برای اقامه نماز یاری کند.

با در نظر گرفتن اهمیت نماز در دین اسلام و خواندن نماز که در هر حالی بر همه مسلمانان واجب است، توجه به ایجاد فضای معنوی در دانشگاه و ترقیب دانشجویان به نماز خواندن یکی از اقدامات مهم تلقی می‌شود. لذا لازم است که مسئولین و برنامه‌ریزان مربوطه دیدگاه دانشجویان در این زمینه را بدانند. طبق نتایج، درک دانشجویان در مورد نماز خواندن، آن‌ها را به این امر ترغیب یا دور کرده است. از یافته‌های مهم این مطالعه شناخت باورهای غلط و انتخاب جایگزین برای نماز بود. عواملی که می‌توانند تاثیر منفی بر دینداری نسل جوان داشته باشند. شناخت این موارد می‌تواند در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مسئولین تاثیر بگذارد. بیان مشوق‌ها، نگرش‌ها و باورهای مطرح شده توسط دانشجویان است که می‌تواند به عنوان راهنمایی برای ترغیب دانشجویان به نماز خواندن باشد. این مطالعه کمک خواهد کرد تا پژوهشگران دیگر با شناخت دیدگاه دانشجویان به بررسی بیشتر عوامل موثر در انگیزه نماز خواندن در دانشجویان بپردازند و مسئولین روش‌های مناسبی از طریق مشوق‌ها، ایجاد نگرش و باور صحیح و تقویت احساسات مثبت برای نماز خواندن ایجاد کنند.

های صوتی اطمینان داده شد. آن‌ها همچنین حق داشتند که هر زمان خواستند از ادامه مطالعه انصراف دهند. این مطالعه توسط کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی کاشان تایید شد (IR.KAUMS.REC.1398.013).

تضاد منافع

این مقاله تعارض منافع ندارد

تشکر و قدردانی

پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی است که در کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی کاشان با کد اخلاق (IR.KAUMS.REC.1398.013) به ثبت رسیده است. بدینوسیله محققان از تمامی مسئولین دانشگاه و دانشجویانی که در انجام این پژوهش بدون همکاری آن‌ها امکان پذیر نبود، قدردانی می‌نمایند.

پیشنهادات

با توجه به نتایج به دست آمده از مطالعه فوق و شناخت دیدگاه دانشجویان دختر خوابگاهی از نماز خواندن، باید دانشگاه و خانواده تصمیماتی را در نظر داشته باشند که آن‌ها را به نماز خواندن ترغیب کند. همچنین مواردی که در خوابگاه و دانشگاه مانع از نماز خواندن آن‌ها می‌شود را برطرف کنند.

حمایت مالی

این پژوهش طرح تحقیقاتی به شماره ۹۷۱۸۲ است که در دانشگاه علوم پزشکی کاشان تصویب گردیده است؛ و با حمایت معاونت پژوهشی این دانشگاه انجام شده است.

ملاحظات اخلاقی

در مورد هدف و نحوه مطالعه برای تمام شرکت‌کنندگان توضیح داده شد. رضایت کتبی و شفاهی از شرکت‌کنندگان جهت شرکت در مطالعه و اجازه از آنها برای ضبط صدا اخذ شد. به شرکت‌کنندگان در مورد ناشناس بودن و محرمانه بودن اطلاعات و فایل

References

1. Rezaie A.M, Naji-Esfahani H, Khosravi N, Momeni- Ghaleghasemi T, Masaeli N. Relationship between commitment and priority to prayer with depression and some demographic parameters. *Journal of Research in Behavioural Sciences*. 2013; 10(6): 441.
2. Mohammadi M.A, Mohammadi E. The role of prayer in reducing social harm during student life. The first national conference on Islam and mental health. 2014. Hormozgan, Iran.
3. Chavoshi A, Talebian D, Tarkhorani H, Sedqi-Jalal H. B, Azarmi H, Fathi-Ashtiani, A. The relationship between prayers and religious orientation with mental health. *Journal of Behavioral Sciences*. 2008; 2(2): 149-156.
4. Yaghobi H, Hassanabadi H.R, Peiravi H, pour Sharifi H, Akbari Zardkhaneh S, H amidpour H. Investigating the state of tendency to pray among students according to demographic variables. *Culture in The Islamic University*, 2013 7 (3):187-216.
5. Mahfozi A. The role of prayer in social relations. *Prayer and life*. 1th. 205.
6. Dadkhah B, Mohammadi M, Mozaffari N, Moulai B, Dadkhah D. Investigating the relationship between prayer and depression in students of Ardabil University of Medical Sciences. *Journal of Medicine and Cultivation*. 2005; 74-75: 27-33.
7. Navabakhsh M, Pour Yousefi H, Mir Akhorli. Investigating the level of religious adherence of students of Islamic Azad University, Garmsar branch. *Social science research paper*. 2005; 3(3): 61-90.
8. Nasirzadeh R, Irfan Manesh. Gender and marriage differences on the attitude and adherence to prayer and the perception of the limitations of performing it in students. *Women in culture and art (women's studies)*. 2006; 2(2): 49-67.
9. Mousavi Z, Mousavi R, Heydari H. Examining the level of adherence to religious rites and behaviors and the factors affecting it in the study of Zanjan city students. *Specialized journal of science*. 2010; 1(1): 173-149.
10. Faraji and Kazemi. Investigating the state of religiosity in Iran. *Cultural Research Quarterly*. 2008; 2(6): 79-95.
11. Azad Aramaki T, Ghiathund A. Sociological analysis of the state of religiosity of young people with the formless approach of religiosity. *Special issue of Faculty of Literature and Humanities*. 2007; 8(28): 133-160.

12. Afshani A, Asgari Nadushan A, Sefid M. Investigating the cultural problems of dormitory life of male students in Yazd University dormitories. *Quarterly Journal of Sociology of Youth Studies*, 2011; 2(5): 9-26.
13. Barzegar Z, Jahanbakhsh E, Behian Sh, Sociological study of the role of women's characteristics in children's social harm. *Islamic Research Journal of Women and Family*. 2017; 6(10): 127-147.
14. Rezvani R. content analysis. *Research*. 2009; 2(1): 137-156.
15. Polit D, Hungler B. *Nursing Research: Principles and Methods*, 6th edition (Study Guide) 6th Edition. Lippincott Williams & Wilkins. 2010.
16. Graneheim UH, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Educ Today*. 2004;24(2):105-12.
17. Guba EG, Lincoln YS. *Fourth generation evaluation*. Sage; 1989.
18. Johnson A. Spirituality and contemplative education. In *Spirituality across Disciplines: Research and Practice*: 2016 (pp. 107-121). Springer, Cham.
19. Bandura A, Hall P. Albert bandura and social learning theory. *Learning theories for early years practice*. 2018; 12;63.
20. Zulfiquari A, Khalji H.R. Examining the factors affecting the attendance of students in congregational prayers; Islamic Azad University, Toisarkan branch. *Religion and communication*. 2010; 1(39): 64-77.
21. Ranaie F, Ardalan F, zaheri F. Survey of relationship between attitude and practice toward prayer and depression in students of Kurdistan University of Medical Sciences. *Teb Va Tazkieh*. 2010; 19(3):75-83.
22. Mogharab M, Ghanad M, Kafee E, Rezaee N. Relationship of depression and praying in birjand university of medical sciences. *Modern care journal*. 2009;6(1): 1-18.
23. Koenig HG. Spirituality and depression: A look at the evidence. *Southern Medical Journal*. 2007 ;100(7):737-40.
24. Doolittle BR, Farrell M. The association between spirituality and depression in an urban clinic. *Primary care companion to the Journal of clinical psychiatry*. 2004;6(3):114.
25. Edition F. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Am Psychiatric Assoc. 2013;21(21):591-643.
26. Fulton, A. S. Identity status, religious orientation, and prejudice. *Journal of Youth and Adolescence*. 1977; 26(1), 1-11.
27. Nasserri M, Kaveh F, Rabbani A. Investigation of How Students View Religion (A Model Based on Grounded Theory, Case Study: Students of University of Isfahan). *Journal of Applied Sociology*, 2017; 27(4): 79-98.
28. Amiri S, Asgharpour Masouleh A.R. Selective Religiosity among Young Girls in Mashhad: A Grounded Theory. *Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad*. 2015; 13(2): 1-22.